

תפילת שבת

הסדר בתפלה, הנה בדרך כלל כל ימי החול, צריך להיות התפלה במתינות, לשמוע פירוש המלות ולכוין בפסוק ראשון דק"ש ובפרשה ראשונה. דזה אפשר רק ע"פ הקדמת ההכנה במקצת עכ"פ בברכות ק"ש, שיהי' עכ"פ איזה התעוררות לאמירת שמע ישראל.

אמנם בשבת צריכים להתפלל במתינות שעה ארוכה, להתבונן באיזה ענין של חסידות שישנו במוחו, ולחזור עליו במחשבה, שהוא כמו ענין הסתכלות באיזה ציור נאה אשר מאליו וממילא יתפעל על יופי הציור ההוא, הנה כמו"כ כל כך יחשוב בהענין שיודעו, ויתבונן בו בהעמקת דעתו ויחזור ויתבונן עד אשר מאליו וממילא הדברי התפלה שאומר יוצאים מעומקא דלבא, אם בתהלה ושבח בפסוקי דזמרה או בבקשת רחמים בברכת ק"ש.

(אגרות קודש חלק ג עמ' שכא)

ההתבוננות דלימוד וההתבוננות דתפילה

...וכך היא המדה, יש התבוננות ויש התבוננות:

יש התבוננות של לימוד, ויש התבוננות של תפלה. ועם היות אשר שתיים בשם אחד יקראו להיות תוכנם אחד, אבל עם זה הרי חלוקים הם בגוף ועצם ענינם, התבוננות דלימוד היא שעמל ויגע בידיעת המושכל ההוא, הבנתו והשגתו, וההתבוננות דתפלה, היא ההסתכלות החזקה בטוב טעם האלקי שבמושכל ההוא.

ובעומק הענין הנה ההפרש בין ב' אופני ההתבוננות הוא, דבהתבוננות דלימוד הוא לומד את המושכל ותופש בו, ובהתבוננות דתפלה המושכל תופש בו ונכנס בפנימיותו ומקשרו אליו, מלפפו ומלהטו עד אשר חי' יחי' בחיות פנימי, בעריבות נעימות מתיקות ההוא.

(אגרות קודש חלק ג עמ' תסד)

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תעז
ערש"ק פרשת ויצא ה'תשע"ה

קידושין בנישואי רבקה, רחל ולאה

מתי יש להקדים נקבות לזכרים?

גדרי מעשי הבעלות של האבות בא"י

ההבדל בין יום השביעי לשנה השביעית

הרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בענייני עבודת השי"ת

התבוננות קודם התפילה

אמנם בשבת צריכים להתפלל במתינות שעה ארוכה להתבונן באיזה ענין של חסידות שישנו במוחו, ולחזור עליו במחשבה, שהוא כמו ענין הסתכלות באיזה ציור נאה אשר מאליו וממילא יתפעל על יופי הציור ההוא

◇ ◇ ◇

כמה מעלות טובות בחשיבת חסידות עם טו"ת

בין אמרי הקודש [ששמע כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מאביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בחורף תרע"ג במענטאן, צרפת] היתה שיחה מיוחדת על אודות מעלת מחשבה בענין של דא"ח [דברי אלקים חיים - כינוי לספרי חסידות] קודם התפילה, בטלית ותפילין דוקא . . ומנה כמה דרגות בהתועלת:

(א) מזכך הגוף ועושה את מוחו ולבו כלי להשראת שכינת עוזו ית'. (ב) מגרש את הנפש הבהמית. (ג) רוחץ את נפש הטבעי. (ד) משעבד את נפש השכלי. (ה) מאיר את העולם - וזה לשונו הקדוש, "אז א איד טראכט חסידות אין טלית ותפילין פארן דאוונען, ווערט די וועלט ליכטיקער [כשיהודי חושב חסידות עם טלית ותפילין לפני התפילה, נעשה העולם מואר]". (ו) ממשיך גילוי אור בכל העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין. (ז) מאיר הנר"ג [נפש רוח נשמה] חי' יחידה שלו. (ח) ומשנה את עצם טבע מדותיו.

כל זה הוא בכל או"א מאנ"ש העוסקים בעבודה שבלב בתפלה בסדר הראוי בהכנה שקודם התפלה. ובמעלת הצדיקים הוא ג"כ כנ"ל, כמובן במדרגות גבוהות יותר, בא צדיקים איז אלץ אין א העכערער דרגא [שהרי אצל הצדיקים, הכל בדרגא גבוהה יותר].

(אגרות קודש חלק ג עמ' רצג)

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויצא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תעז), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רכבות ענייני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

הוראה מיוחדת בענין הצדקה

התפיסה שהקב"ה הוא האדון התמידי של העולם ושל כל הדברים שבו, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשנה השביעית - מתבטאת במדה הבולטת ביותר בענין הצדקה, והרי הצדקה היא מצוה כללית הנדרשת מכל יהודי: עליו להפריש מכסף עמלו לעני שלא עמל עליו, למוסד-תורה או למוסד-צדקה המטפל בצרכי נזקקים וכדומה.

באה שנת השביעית ומלמדת גישה מיוחדת בענין הצדקה: (א) אין האדם נותן מִשְׁלוֹ, כי אם ממה שהקב"ה הפקיד בידו ועשאו שליח למסור לעני, (ב) על-ידי התחלקות עם אחרים - הוא מצדיק את השארת חלקו הוא בידו.

מובן מאליו שענין הצדקה אינו מוגבל לממון בלבד, כי אם - כביטוי הידוע - "בממון, בגוף, בחכמה (בנפשו)". צדקה ברוחניות מחייבת כל יהודי לעזור ליהודי אחר שהוא "עני" בתורה ובמצוות. מבלי להתחשב עד כמה יקרים לו זמנו וכחותיו - לשם ניצולם ללימוד עצמי של התורה ולקיום עצמי של המצוות - מודיעים לו שאסור לו להתנהג בהם כאדון יחיד, כי אם הוא חייב להתחלק בזמנו ועמלו להפצת תורה ומצוות בין אלה שהם "עניים" בשטח זה.

(תרגום חלק ממכתב "אל בני ובנות ישראל", ו' תשרי תשל"ג. נדפס באגרות מלך' היא ע' צב)

יוצא לאור על-ידי:

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

האדון התמידי: יומתק ביותר ע"פ תורת הכעש"ט אשר העולם ומלואו דבר ה' "מהווה אותו תמיד ומוציאו מאין ממש ליש" (שער היחודה"א פ"א, ג).

מצוה כפ"ית: ראה (וירא יא, יט) יצוה . . לעשות צדקה ומשפט. ו"בכל תלמוד ירושלמי היא (צדקה) נק' בשם מצוה סתם, כי כך ה' הרגל הלשון לקרוא צדקה בשם מצוה סתם" (תניא פל"ז - מח, ב). וראה ג"כ סד"ה אני בצדק (סי' עם דא"ח).

הנדרשת מכל: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה (טוש"ע יו"ד ר"ס רמח).

ועשאו ש"יה: חינוך מצוה ס"ו. ועיין ד"ה תקעו בחודש (בסו"ט תורת שמואל תרכ"ז).

כביטוי הידוע: ארחות צדיקים פ"ז. בארוכה - ראה ד"ה אשר ברא ואילך תרפ"ט (ס' המאמרים - קונטרסים).

תוכן העניינים

כא

לקראת שבת

בשנה השביעית חדל בעל השדה להיות בעליהם, בהתאם לצייווי התורה:

”והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך גוי”, כפי שרש”י מסביר: “לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית, אלא הכל יהיו שווים בה”.

מטרת השמיטה - לזכור ש"לה' הארץ ומלואה"

במלים אחרות:

שביעית מבטאת את התפיסה שלמרות שהבורא נתן את הארץ לבני האדם, לאכילה ולהנאה, עליהם לזכור שהאדון האמתי בכל הזמנים הוא הקב"ה, כפי שהכתוב אומר: “לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה”.

כדי להדגיש ולחזק זכרון זה בכל הזמנים, באופן שיבוא לידי מימוש בחיי יום-יום, קבע הקב"ה את השנה השביעית כשנה "שבתית", שבה מושבתות למשך כל השנה כל עבודות השדה והכרם, ובעליהן חדלים מלהיות בעלים, כי אם במדה שוה לעבדיהם ושפחותיהם וכו', כדברי המדרש: "שדהו מופקרת, ואילנותיו מופקרים, והסייגים מפורצים, ורואה פירותיו נאכלים" - והוא משלים עם כך. בכך מעיד היהודי שהאדון האמתי של העולם הוא הקב"ה.

מושג זה, שהקב"ה הוא אדון העולם וכל פרטיו, הוא רעיון שיהודי מבטא אותו בכל יום של כל שנה, ומביע אותו בפועל ע"י כך שלפני כל הנאה או אכילה (כלשון רש"י) - הוא מברך ברכה, הצהרה שהקב"ה הוא "מלך העולם" שבאור הכל וכו', אך בשנת השמיטה בא ענין זה לידי הדגשה במלוא החריפות, כאמור לעיל.

...לא די לזכור שהקב"ה הוא בורא עולם. הכרח גם לזכור את המסקנה מכך שהקב"ה הוא גם לעולם ותמיד אדון העולם, והדבר צריך להתבטא בהתנהגות יום יומית בכל יום מימות השנה, ולמרות שדיני השביעית אינם נוהגים בחוץ לארץ - הרי התוכן הרוחני וההוראה מהם בתוקפם בכל המקומות.

”והיתה . . . ולאמתך: בהר כה, ו. וראה ספר טעמי המצות להצ"צ סוף מצות שביעית: אדם ובהמה שויים כו. ועייג"כ סוד"ה כי תבואו גוי ושבתה - תרס"ו.

”לה' הארץ . . . בה”: תהלים כד, א. ואפילו לאחר ברכה שאז “והארץ נתן לבנ"א” (ברכות לה, סע"א ושם), היינו שאינו כנהנה מן ההקדש, וכאמרנו: ברוך שאכלנו מש"ו, ולכן לא קיצר בהתירוץ שם לומר “לא קשיא על ידי ברכה”. ועפ"ז יל"פ כוונת רש"י שם ד"ה לאחר.

המדרש: תנחומא ר"פ ויקרא. ויק"ר שם.

ככל יום . . . ברכה: ראה טרשו"ע או"ח סמ"ו ס"ג ושו"ע אדה"ז שם. ברכות (לה, סע"א).

אינם נוהגים בחוץ לארץ: הביאור ע"פ קבלה ראה ליקוטי לוי יצחק - אגרות א' רמז.

ה. מקרא אני דורש.....

מדוע לא הי' בנישואי יעקב ולאה קידושי מעות?

מדוע לא מצינו שקידש יעקב את לאה ורחל? / מדוע אי אפשר לומר שקידש בביאה? / מתי נתחדש גדר "קידושין"? / בגדר ענין הקידושין לפני מתן תורה ואחרי'

(עי"פ לקוטי שיהות ח"ל שיהח ב' לפ' ויהו)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

תורה מלשון הוראה

מוסר ההשכל הנלמד מהליכת יעקב לחרון

(עי"פ לקוטי שיהות ח"א שיהח לפרשתנו)

יב. פנינים.....

דרוש ואגדה

יג. חידושי סוגיות.....

בגדרי מעשי הבעלות של האבות בארץ

שקו"ט בדברי המפרשים גבי פלוגתת הש"ס בהילוך אברהם וגבי קיפול הארץ תחת משכב יעקב / ביאור מחודש בשינוי רש"י מן הש"ס גבי בעלות יעקב

(עי"פ לקוטי שיהות ח"כ שיהח ב' לפרשתנו)

יד. תורת חיים.....

שמיטה - הקב"ה אדון העולם!

הוראה מיוחדת משנת השמיטה המראה שהקב"ה הוא האדון התמידי של כל העולם

יז. דרכי החסידות.....

התורה נקנית רק ע"י מסירות נפש

”שא, שא, משה רבינו הגיע להר סיני על-ידי האש (ראיית לבת האש שבסנה) - וזכה שמתן-תורה יהי על-ידו. את התורה לוקחים רק באמצעות מסירות נפש. הוא יהי בריא ויהי לו אריכות ימים”

תורת היים

מכתבי קודש עם עצות והדרכות
בענייני עבודת השי"ת בחיי היום יום

שמיטה - הקב"ה אדון העולם!

ההבדל בין "שבת" ל"שביעית"

שנת השמיטה היא, כידוע, ה"שבת" של שבע השנים. אשר למלאכה בפרט - הרי כשם שהשבת היא יום המנוחה הקדוש מימי השבוע, כך גם השמיטה מהווה שנת מנוחה של השנים, בהבדל זה שבשבת אסורות כל המלאכות ואילו בשנה השביעית אסורות רק המלאכות הקשורות בעבודת אדמה, כפי שאומרת התורה: "ושבתה הארץ שבת ל'ה' גו' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

למרות שמבחינות רבות דומות ההוראות של יום השביעי ושל שנת השבע - קיים, אבל, הבדל לגבי הרעיונות העיקריים המודגשים על ידם:

השבת מדגישה בעיקר שהקב"ה הוא בורא העולם ("כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ") ואילו שנת השמיטה מדגישה בעיקר שהקב"ה הוא - עתה ותמיד - אדון העולם. פעולות האדם צריכות להראות כי "אין דבר מיוחד ברשותו, רק שהכל ברשות אדון הכל".

אשר למלאכה: כי יש עוד ענינים שדומים בהם כמו בהוספה בלימוד התורה (ספורנו בהר כה, ד, ועוד). וראה ג"כ חינוך מצוה פד.

כשם שהשבת . . . כך גם השמיטה: ויקרא רבה ספכ"ט. וראה רמב"ן בהר כה, ב.

כל המלאכות . . . רק . . . בעבודת אדמה: הטעם ע"פ קבלה וחסידות ראה לקוטי תורה טעמי מצוות להאריז"ל פ' בהר, שער המצוות שם ועוד. לקו"ת בהר ד"ה את שבתותי ועוד.

שאומרת התורה: בהר כה, ב-ד.

"כי . . . הארץ": יתרו כ, יא.

"אין דבר . . . הכל": חינוך מצוה שכח.

שהכל ברשות אדון הכל": ומראה זה בשדהו - עיקר נכסיו של אדם. וראה יבמות סג, א.

מקרא אני דורש

מדוע לא הי' בנישואי יעקב ולאה קידושי טעות?

מדוע לא מצינו שקידש יעקב את לאה ורחל? / מדוע אי אפשר לומר שקידש בביאה? / מתי נתחדש גדר "קידושין"? / בנדר ענין הקידושין לפני מתן תורה ואחרי'

בפרשתנו מסופר אודות נישואי יעקב, שלבן עשה משתה בקשר עם נישואיו לרחל, אמנם בפועל הטעה אותו והכניס לו את לאה במקום רחל ויבוא אלי', ויעקב טען כנגדו (כט, כה): "למה רמיתני"?!

והנה ידוע, כי האבות קיימו את כל המצוות, ודבר זה הוא (לא רק לפי מדרשי חז"ל בדרך האגדה, אלא) גם לפי דרך הפשט - דרכו של רש"י בפירושו על התורה. וכמפורש ברש"י (וישלה לב, ה) לגבי מה שאמר יעקב "עם לבן גרתי" - "ותרייג מצוות שמרתי", וכן מפורש ברש"י (תולדות כו, ה) לגבי אברהם שהוא קיים אפילו "גזירות (דרבנן) . . . שניות לעריות כו' . . . תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני".

[ומזה מובן שהוא הדבר בנוגע ליצחק, ובנוגע לכו"כ מצוות מפורש ברש"י שיצחק קיימם (תולדות כו, יב. כז, ג. ט)].

ולכאורה בנדו"ד, הרי בזה שיעקב בא על לאה ללא מעשה קידושין מקודם - עבר על דין התורה שיש לקדש את האשה לפני שנושאים אותה; אמנם יעקב טען רק "למה רמיתני", ולא ערער על נישואין כאלו בלי קידושין. ויש לבאר שאכן בפרט זה לא הי' חסרון (לפי "פשוטו של מקרא" עכ"פ), וכדלקמן.

ב. בדברי המהרש"א מצינו (חדא"ג סנהדרין יט, ב ד"ה מלוה), שרחל היתה מקודשת ליעקב בכסף - בשכר השבע שנים שעבד אצל אבי' לבן, וזהו שאמר יעקב ללבן (פרשתנו כט, כא) "הבה את אשתי" - שרחל כבר היתה בגדר "אשתו", לאחר שנתקדשה לו בשכר השבע שנים.

וגם בנוגע ללאה, מבאר המהרש"א, היו קידושין, כי "יעקב ודאי לא הי' עושה בעילתו בעילת זנות", וקידש את לאה על ידי ביאה, שהיא א' מדרכי הקידושין.

אך לכאורה קשה ליישב דבריו בדרך הפשט, כי:

בנוגע לרחל - בפשטות, כוונת יעקב באמרו "הבה את אשתי" היינו המיועדת להיות אשתי, ותו לא;

ובנוגע ללאה - כיון שיעקב לא ידע שהיא לאה והתכוון לרחל, הרי אלו קידושי פועות שאינם חלים, [והרי (לפי דרך הפשט) בוודאי לא עלתה על דעת יעקב שלבן ירמה אותו, לאחר שהבהיר ופירש "ברחל בתך הקטנה"].

ג. והנה, גם ביצחק ורבקה לא מצינו ב"פשוטו של מקרא" שיצחק קידש את רבקה לפני הנישואין. ואדרבה - מפשטות לשון הכתוב (חיי שרה כד, טז): "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה", משמע שלא היו קידושין לפני כן, אלא הכניסה תיכף לביתו.

[בדרשות רז"ל מצינו אמנם שיצחק קידש את רבקה - או על ידי הכלי כסף וכלי זהב שנתן אליעזר לרבקה (ראה מדרש לקח טוב וחזקוני חיי שרה כד, נג. ועוד; אבל בפירוש רש"י שם, נז מפורש שגם לאחר מכן היתה פנוי), או כשבאה לביתו (פענח רוא שם, טז) - אבל כל זה לא הובא כלל בפירוש רש"י על התורה].

ויש לומר (וראה גם בית האוצר - להר"י ענגל - כלל א אות יז), שאכן ענין זה דקידושין לפני נישואין אינו שייך להא דקיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, כי זה שקיימו המצוות היינו במצוות כאלה שגם לפני מתן תורה יתבן קיומן באופן ע"ד לאחר מתן תורה (וכמו: אכילת מצות בפסח, שאין הבדל בעצם מעשה האכילה לפני מ"ת ולאחר מ"ת), משא"כ מצוות שכל גדר קיומן נתהווה רק על ידי הציווי - אין מתאים לומר שקיימו אותן לפני מתן תורה. והוא הדבר בנידון קידושי אשה, מכיון שכל גדר הקידושין נתחדש ע"י ציווי התורה, לא שייך לומר שקיימו דין זה לפני מתן תורה.

ד. ביאור הענין:

הרמב"ם מבאר (בתחילת הל' אישות) - "קודם מתן תורה הי' אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא . . . מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהי' לו לאשה",

מהקב"ה ("קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו").

ובזה נתחדש על הש"ס²⁶, דלפי הש"ס נמצא ד"נוחה ליכבש לבניו" היינו ע"י פעולה (וטירחא) של "בניו", עכ"פ כהטירחא שצריך בכיבוש ד' אמות, אבל לפירוש רש"י בפשט הכתוב נתחדש דגם טירחא מועטת לא יוצרכו ישראל ברצותם לכבוש הארץ ויהי' הדבר בדרך של "שוכב עלי", ואף קודם הכיבוש, והקב"ה יגמור את הדבר, כהא דאמרו על חזקי' המלך "אני ישן על מטתי ואתה עושה" (איכה רבה פ"ד, טו). וראה מש"כ רש"י בדברים (א, ח) "אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה כו'" (שמזה מוכן שלעתיד לבא יהי' באופן זה), ובלשון הרשב"ם הנ"ל בכבא בתרא "ולא יהי' רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין"²⁷.

עצמו מאומה להראות בעלותו, ורק הקב"ה קיפל הארץ תחת מקום שכיבתו, ואף אחד לא ראה ולא ידע מכך [ויתר על כן, דבר זה עצמו לא הי' באופן שהקב"ה אמר לו "שוכב עלי", אלא "וישכב" (היינו שיעקב נשכב מעצמו), ולאחר שיעבר הי' שטח "תחתיו" אזי "קיפל הקב"ה כו'" ולאח"ז "ויחלום גו'" ואמר לו "הארץ אשר אתה שוכב עלי' לך אתננה גו'"], ולהכי הוצרך רש"י לבאר מה נפעל (אצל יעקב) בזה ש"קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו"²⁵. ולענין זה הביא רש"י הביאור "רמזו לו שתהא נוחה ליכבש לבניו", דזה שנתן הקב"ה בעלות ליעקב רק ע"י "שוכב עלי", דלא כאברהם שבו הי' מעשה "קום התה"ך בארץ", הוא חידוש שיש בהבטחה ליעקב על פני ההבטחה לאברהם, והוא, דנתחדש בהבטחה זו שכיבוש הארץ ע"י בניו יבוא בקלות, בלי שום טירחא, כי הסימן על הבעלות על א"י הוא באופן שאין עליו לעשות מאומה, אלא שוכב הוא על הארץ ("שוכב עלי") ומקבלה

26 ועיי"ע בלקו"ש ח"כ ע' 5-134 החידוש ברש"י על הש"ס, דהש"ס מיידי בנתינה העתידה מצד הקב"ה ורש"י הוסיף גם מצד כיבושם של ישראל. עיי"ש ותמצא נחת.

27 וראה משכיל לדוד על הכתוב גבי יעקב.

25 ראה גם חדא"ג מהרש"א שם.

ארץ הרים ובקעות (עקב יא, יא), וא"כ מאי משמע בהבטחה "הארץ אשר אתה רואה לך אתננה"¹⁹. ואפי' אי תימא דאברהם עמד באותה שעה על הר גבוה²⁰, וביכלתו ה' לראות שטח גדול ביותר ("צפונה ונגבה וקדמה וימה" [לך יג, יד], מ"מ דוחק גדול לומר שיכל לראות משם כ"א א"י לגבולותי. אלא ודאי לא נעמד ע"ז רש"י כיון שמעיקרא אינה קושיא ע"ד הפשט, כי "הארץ אשר אתה רואה" אין פירושו להגביל גודל השטח שאותו "אתננה", שיתן לו רק מה שרואה, ואין כאן אלא סימן איזוהי ה"ארץ" (מדינה) שתנתן לו – הארץ שאותה רואה לפניו (בכללות) בפני עצמה]. אלא השאלה שבא רש"י ליישב בכתוב דנן היא אמאי הוצרך הקב"ה ליתן בכלל (התיבות "שוכב עליי" בתור) סימן על ארץ ישראל, והי' די שיאמר (כדכתיב בכ"מ²¹) "הארץ הזאת לך אתננה גוי"²² [ובשלמא באברהם מיושב שפיר אמאי

19 ברש"י ויחי (מט, כו) "ולא הראהו אלא א"י בלבד", ומשמע לכאורה שהקב"ה הראהו (בדרך נס) כל א"י (וראה גם אוה"ח לך שם).

אב"ט – אינו. כי מזה גופא שעל אתר לא פירש שהי' בזה נס (וראה אוה"ח לך שם, שהי' נס ע"ד קפיצת הדרך ומה שקיפל כו' תחתיו), מוכח שהי' ענין טבעי (ולהעיר מרש"י ברכה לד, א ואילך). וברש"י "ולא הראהו אלא א"י בלבד" לא נחית אלא לומר, ש"כל הארץ אשר אתה רואה" היא רק א"י, ולא – חו"ט. וק"ל.

20 ראה לך שם (ג-ד) "וילך גוי אל מקום גוי בראשונה" – והרי מקום המזבח "בראשונה" הי' "ההרה" (לך יב, ח).

21 ראה לך יב, ז, טו, ז. שם, יח. ועוד.

22 ראה ע"ז יפה תואר שם. משכיל לדוד כאן.

אמר לו הקב"ה "שא נא עיניך גוי הארץ אשר אתה רואה גוי", כרגיל להראות מתנה העתידה להנתן, שתהי' למקבל הכרה בדבר שעתיד לבוא לידו; אבל הכא קשה מה נתוסף ע"י "אשר אתה שוכב עליי". ועל דא מתרץ רש"י דקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו, היינו שבאמירת "הארץ אשר אתה שוכב עליי" בא הקב"ה ליתן לו סימן (לא על הארץ, כמו גבי "אשר אתה רואה" דאברהם, אלא) על בעלותו ש' יעקב על הארץ²³ – בדוגמת מעשה ההילוך דאברהם, "קום התהלך בארץ".

ובענין זה הוסיף רש"י לבאר יותר מה נתוסף בבעלות יעקב גופי' על הארץ ע"י הקיפול והשכיבה, דהנה גם באברהם י"ל (ע"פ הפשט) דהטעם שאמר לו הקב"ה "קום התהלך בארץ" הוא לא משום חיזוק הבטחת הקב"ה לך אתננה ולזרעך²⁴, אלא זהו עבור אברהם, שהבטחת הקב"ה "כי לך אתננה" תורגש אצלו עד שיוכל להתנהג כמי שנעשה כבר בעלים על הארץ וכאילו כבר נעשתה ארצו (וכנ"ל ריש הסעיף ד"אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה"); ומעתה גבי יעקב ש'א עשה הוא

23 ואין רש"י צריך לכתוב זה בפירוש כי זה מובן מאליו (וכמו שאין רש"י מפרש הטעם ד"קום התהלך בארץ" גבי אברהם).

24 והחילוק שיש בין הבטחה של הקב"ה בכח או הבטחה הקשורה עם מעשה של פועל – לא נאמר אלא ע"ד הדרוש כו' (ראה רא"ם על הכתוב גבי יעקב. וראה רמב"ן לך יב, ו. ועוד), אבל ע"ד הפשט, כאשר מבטיח הקב"ה אין חסר בזה מאומה עד שיהי' צורך לעשות דבר של פועל – ראה בחדא"ג מהרש"א בחולין (שם). דרשות הר"ן דרוש ב.

וממשיך: "כיון שניתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה, יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהי' לו לאשה, שנאמר כי יקח איש אשה . . . וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום . . . וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת, אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש והבא עלי' חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין".

ויש לומר, שזה שלפני מתן תורה לא היו קיימים "ליקוחין אלו . . . הנקראין קידושין או אירוסין" אינו (רק) מפני שעדיין לא נצטוו על זה, אלא משום שלפני הדיבור אין כ"א ענין "ליקוחין" הללו. שהרי ענין "אשת איש" (בפשטות) אינו שהאשה קנוי' לבעל כחפץ הנקנה לאדם, אלא שהאיש ואשה חיים ביחד, ע"ד לשון הכתוב (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו";

ולכן, לולי ציווי ותוקף התורה, אין מקום לומר שיש "ליקוחין" שבכחם לפעול קשר שיחול על האשה שם "אשת איש", כאשר עדיין "לא נבעלה ולא נכנסה (אפילו) לבית בעלה". ואין זה אלא חידוש התורה, שהאדם קונה "אותה תחלה . . . ואח"כ תהי' לו לאשה", היינו, שהתורה חידשה לא רק את החיוב, שהאדם צריך לקדש את האשה תחלה, אלא גם עצם האפשריות לקנות אשה (לפני נישואי' בפועל), שרק ציווי התורה הוא הוא המהווה מציאות ("ליקוחין") כזו (וראה רש"י סנהדרין נו, ב; רש"י קדושים כ, י).

וכיון שענין זה (בנוגע לגדר אירוסין) הוא מילתא שבסברא, הרי מסתבר שכן הוא גם בדרך הלימוד ע"ד הפשט [אף שבכלל אין פירושי רש"י על התורה מוכרחים להתאים עם המבואר בחלק ההלכה שבתורה, כי רש"י לא בא בפירושו אלא לפרש פשוטו של מקרא, כידוע]; ומעתה אתי שפיר ב"פשוטו של מקרא" שלא מצינו שהאבות (והשבטים) קידשו את נשותיהם לפני הנישואין – משום שאז לא הי' שייך כל גדר ה"קידושין".

ד. אלא שיש להקשות על כל הנ"ל, מהמסופר בפ' וירא (יט, יד) לגבי לוט שהיו לו "חתניו לוקחי בנותיו", ומפרש רש"י שם ש"חתניו" היינו אלו שבנותיו של לוט נשואות להן, ואילו "לוקחי בנותיו" היינו אלו ש"אותן שבבית ארוסות לאם" ועדיין לא נישאו; הרי להדיא שהי' גדר "ארוסה" גם לפני מתן תורה!

ברם קושיא מעיקרא ליתא, כי ברור שאין הכוונה שם לדין ארוסה שלאחר מתן תורה (ובלאו הכי תמוה לומר שאנשי סדום "לוקחי בנותיו" של לוט התנהגו ע"פ דין תורה!), אלא הכוונה לשידוכין. כי פשיטא שגם לפני מתן תורה הי' ענין השידוכין וזמן הכנה לפני הנישואין, וע"ד שמצינו אצל רבקה (פרש"י חיי שרה כד, נה), שאמה ואחי' ביקשו שינתן לה "זמן י"ב חודש לפרנס את עצמה בתכשיטים" – אבל אין בכה שידוכין אלו לפעול חלות ענין חדש, "אשת איש" על האשה.

ועד"ז יש לפרש במה שמצינו ביוסף, שהי' לו "שפור אירופין" (פרש"י ויחי מח, ט) – ש"אירוסין" כאן פירושו "שידוכין", ו"שטר אירוסין" היינו שטר של ראי' שנתקשר בשידוך. ויש להאריך בזה, ועוד חזון למועד בעז"ה.

איך נשא יעקב ב' אחיות?

ידועה הקושיא, הרי קיימו האבות כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וא"כ איך היה מותר ליעקב לישא ב' אחיות, דלכאורי' עבר בזה על הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח" (אחרי יח, יח). ובספרים תירצו בכמה אופנים.

וי"ל בזה ע"ד הפשט, דהנה זה פשוט שלפני מתן תורה היו האבות צריכים לקיים את שבע המצוות שנתחייבו בהן בני נח, אף אם ע"ז יעברו על א' ממצוות התורה. דהרי בשבע המצוות היו מחוייבים כבר מדינא, ומצוות התורה קבלו על עצמם רק כהידור וחומרא, ומעיקר הדין היו פטורים מהם.

ויתירה מזו: גם הדינים והסייגים שקבלו על עצמם בני נח מצ"ע, היו מחוייבים בהם מדינא, וכמו שמצינו שנענש יעקב על שלא קיים מצות כבוד אב ואם אף שאינה משבע המצוות (ראה רש"י ס"פ תולדות. וישב לו, לד). וא"כ גם חיובים שקבלו על עצמם בני נח מצ"ע, כיון שנתחייבו בהם מדינא, היו חמורים יותר ממצוות התורה שקבלו על עצמם רק כמה יחידים.

והנה מצינו שגם לפני מתן תורה קבלו על עצמם בני נח ליוזרה שלא לרמות איש את רעהו, וכמו שמצינו שלבן טען ליעקב "ולמה רמיתני" (פרשתנו כט, כה), ונמצא שבאיסור רמי' נתחייבו כבר האבות מדינא.

ועפ"ז י"ל שמכיון שיעקב הבטיח לרחל שישאנה, ועד שמסר לה הסימנים וכו' (ראה רש"י פרשתנו כט, כה), הנה אם לא היה נושא את רחל לאשה היה עובר על איסור רמי' שקבלו על עצמם בני נח, ומכיון שלפני מתן תורה היה איסור זה חמור יותר מאיסורי התורה, נדחתה הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח" מפני איסור רמי'. וק"ל.

[ועיין בליקוטי שיחות ח"ה שיחה א' לפי' ויגש, ע' 228 ואילך, ביאור ע"ז הנשא יעקב את בלהה וזלפה אף שגם הן היו אחיות].

(יעיין בליקוטי שיחות ח"ה ע' 141 ואילך)

מדוע לא היו רחל ולאה "צרות" זו לזו

ויתן לו את-רחל בתו, לו לאשה (כ"ט, כה)

צריך להבין, הלא קיימו האבות את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ואיך נשא יעקב את רחל והלא ישנו הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח"?

והנה על שאלה זו ישנם כמה תי'. אמנם מזה שרש"י שמפרש "פשוטו של מקרא" לא מביא שאלה זו, מובן שע"ד הפשט שאלה זו אינה קשה ועד שאין צורך להזכירה.

ויש לבאר בזה (וראה לעיל, בפנינה הקודמת, עוד ביאור ע"ד הפשט), דהנה בטעם האיסור של "ואשה אל אחותה לא תקח" אומר הכתוב "לצרור", שע"ז הם נעשות שונאות זו לזו. והיות שבנדוד מסרה רחל הסימנים ללאה, הרי בודאי שלא תהי' צרה לה, וא"כ בנדוד ליכא האיסור דאחות אשתו (ע"פ מה שעולה ממשוטן של כתובים, משא"כ בדרך ההלכה).

(לקוטי שיחות ח"ה ע' 145)

לקראת שבת

מאומה), דהציווי הי' שיעשה פעולה של הליכה ככל אשר יחפץ בלי מפריע, שהוא מעשה בעלות, להורות על בעלותו שלו על א"י, וא"כ מהו שגבי יעקב העדיף לנקוט דהקיפול לא הי' כדי להעיד על בעלות יעקב עצמו (כפירוש המדרש) אלא "רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו".

ולהכי נראה יותר לומר דקושיית "מאי רבותי" לא קשיא מלכתחילה בפשוטו של מקרא, כי בפשט י"ל דהתיבות "אשר אתה שוכב עלי" אין משמעם השפח המצומצם שעליו שכב, אלא "הארץ" (היינו לא הקרקע אלא המדינה), היינו דתיבות אלו מפרשות פירוש תיבת "הארץ" בה הידיעה, דהארץ שבה מדובר כאן אשר עלי' שכב - "לך אתננה ולזרעך"¹⁵ [נזוהו שלא הוצרך רש"י להתעכב ולפרש (גם) הכתוב (דלעיל' לך יג, טו)] גבי אברהם, "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה גו", דלכאורה תמוה על דרך הנ"ל¹⁶, שהרי אדם יכול לראות רק שטח מצומצם¹⁷ (מתוך כלל ארץ ישראל¹⁸), ובפרט בהיותה

ואילו קושייתו קושיית הש"ס היא, מאי רבותא איכא בהבטחת ד' אמות מן הארץ בלבד, אמאי לא עמד בדבריו על התיבות "הארץ אשר אתה (שוכב עלי)"¹³, הלא הקושי שבו"ס אינו על "שוכב עלי" לעצמו, אלא ע"ז ששפח הארץ "אשר אתה שוכב עלי" קטן הוא ביותר (ד' אמות). וע"כ מוכח דלא כמפרשים הנ"ל, דבהבאת פירוש זה לא בא רש"י ליישב קושיית הש"ס, אלא קושיא בתיבות "שוכב עלי" עצמם, וכן מוכח דיסוד התירוץ "שתהא נוחה ליכבש לבניו" שמעינין לי' (לא מגודל שטח "הארץ" אשר אתה שוכב עלי" שלא הזכיר רש"י בפירושו, אלא) מהתיבות "שוכב עלי" גופא.

דהנה, כנ"ל חזינן דלא רצה רש"י לנקוט כבו"ס שהי' קנין בדבר, אלא נראה דנקט שהוא רק הודעת עתידות, ובזה קשה אמאי עשה הקב"ה נס רק לך. ומה גם שרש"י הי' יכול לנקוט פירוש המדרש הנ"ל סוס"א שהי' בדבר כדי להראות בעלותו של יעקב גופא על א"י ("מן תחות רישא דידך"), ומ"מ העדיף דוקא לנקוט שהוא רמז "שתהא נוחה ליכבש לבניו" הנזכר בש"ס.

וביותר מתמי' הדבר, דהנה דרשת הש"ס גבי אברהם שהילוכו הוא כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו - לא הביאה רש"י התם על הכתוב, ומשמע דלא נקיט לי' בפשט לומר שענין "נוחה ליכבש לבניו" בא ע"י פעולת האב¹⁴, ולדרכו יתפרש הילוך אברהם בפשטות (עד שאינו צריך לפרש

15) כמ"ש ביפה תואר (השלם) לב"ר שם הועתק בעץ יוסף לעין יעקב חולין שם). וראה גם ספורנו עה"פ (ודלא כמ"ש בבאר יצחק לרש"י כאן). ולהעיר גם מב' הגירסאות בתרגום אונקלוס כאן: א) "שרי עלה", ב) "שכיב עלה".

16) וכמו שהקשה בזהר פרשתנו (קנה, סע"ב) - ובהמשך לזה מקשה (עד"ז) עה"פ "הארץ אשר אתה שוכב עלי" דפרשתנו (כנ"ל הערה 2).

17) בזהר שם: תלת פרסי או ארבע או חמש פרסי. וראה הנסמן בנצוצי זהר שם.

18) שהיא ת' פרסי על ת' פרסי (רש"י שלח יג, כה).

13) כמו הש"ס שהעתיק מן הכתוב גם תיבות אלו.

14) ראה לעיל הערה 6.

יינה של תורה

תורה מלשון הוראה

מוסר ההשכל הנלמד מהליכת יעקב לחרן

ברי"ש פרשתנו כתיב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה . . ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא" (כח, י"א), "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (שם, כב).

והנה, אמרו חז"ל "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים" (תנחומא לך-לך ט) – הליכתו זו של יעקב אבינו, מבית אביו בבאר שבע לחרן, חוזרת בכל איש ישראל בחייו הפרטיים, ושומה עליו לעיין בפרטי ההנהגה דישראל סבא וללמוד ממנו.

"באר שבע" הוא מקום מושבו של יצחק אבינו (ונקרא כך ע"ש השלום שנעשה בין אברהם אבינו לאבימלך, והבאר שנחפרה אחרי השלום עם אבימלך – וכללות עניינה הוא "שלום") ואילו "חרן" הוא ע"ש "חרון אף של מקום" (רש"י ס"פ נח).

בתחילה, קודם שהיה צריך יעקב אבינו להעמיד י"ב שבטים שמהם יצאו כל בית ישראל – היה עליו להיות ב"באר שבע", מקום הקדושה. אך אחר כך היה צריך "לצאת" מבאר שבע ואחר כך משיבת שם ועבר וללכת לבנות את בית ישראל ב"חרן".

לפיכך הוקם בית ישראל דוקא בחרן ולא בבאר-שבע, לפי שדוקא כאשר ישנם נסיונות וקשיים בעבודת השי"ת – משם יקום בית ישראל. ומכאן מוסר-השכל לדורות: כשיש

עצמו גבי ההבטחה לאברהם "לזרעך נתתי את הארץ" דנאמר "נתתי" לשון עבר כי "אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה"¹¹ (לך שם. ראה בזה בארוכה לקו"ש שם). ובענין "בעלות" זו שביד האבות חידש כאן רש"י חידוש מיוחד גבי יעקב יותר מבאברהם.

ויבואר בהקדמת ההסבר בעיקר כוונתו של רש"י בהבאת דרשה זו שקיפל הקב"ה הארץ תחת יעקב, דכידוע אין רש"י מזכיר מדרשות אלא אלו הנצרכים להבנת הפשט. והנה, בנדו"ד כבר פלפלו המפרשים (ס' הזכרון, רא"ם, גר"א, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב ועוד) והעלו דכוונת רש"י והש"ס אחת היא, הקושי שיש כאן בהבנת הפשט הוא הוא קושיית הש"ס "מאי רבותי", ועל דא נקט רש"י תירוץ הש"ס דהרבותא הוא שקיפל כל א"י תחתיו שיש רבותא בהבטחה זו "שתהא נוחה ליכבש לבניו" (כמו שנוח לכבוש ד' אמות של משכבו, כפי רש"י בש"ס). ולדברי מפרשים אלו קשיא טובא, חדא, שבפירושו לש"ס ראה להוסיף ולהסביר "כד' אמות של משכו", וכ"ש שהי' לו להוסיף הסברה זו בפירושו לתורה שנכתב גם ל"בן חמש למקרא"¹². וגם, רש"י כתב את פירושו על התיבות "שוכב עלי",

(11) ויעוי' בהנסמן להלן סוף הערה 24.

(12) בכז"כ דפוס רש"י שלפנינו, נדפס בסוגריים "כד' אמות שזה מקומו של אדם" (ובדפוסים אחרים נדפסו התיבות "כד' אמות" בלי סוגריים). אבל בדפוס א"י * דרש"י ובכל כתי"י רש"י שתח"י (לבד א') י"תא תיבות אלו.

(*) בצילום דפוס שני שתח"י נתוספו תיבות אלו על הגליון.

ב

ביאור מחודש בשינוי רש"י מן הש"ס גבי בעלות יעקב

ונראה לומר, דגם אליבא דהפירוש שנקט רש"י ודאי שהיתה כבר ליעקב גופי' בעלות על הארץ (ואין כאן רק גילוי עתידות לענין בניו), ואדרבה, לפירושו יש בבעלות יעקב חידוש נפלא יותר, עד שלא הוצרך למעשה קנין עבור זה. ולפירוש זה, הנס שהי' פעל פעולה גדולה בנוגע לאופן קניינה לישראל בעתיד, כדלהלן.

דהנה בפרשת דרכים (דו"ש ט) הטיב לחקור באריכות גבי בעלות ישראל על ארצם אימתי החלה בדיני הקנינים, והעלה דכבר מזמן אברהם הי' בה קנין ממש. ויעוי' בתיב"ע על הכתוב הנ"ל דאברהם דנקיט להדיא דאברהם כבר "עבד בה חזקתא". וראה נמי ברמב"ן על הכתובים שם (שם, טו)⁹. אמנם אליבא דרש"י פשטות הכתובים גבי האבות היא שהיתה כאן הבטחה ליתן לבניו, ולא שכבר נקנתה לישראל בטרם כבשוה¹⁰ (ראה בזה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 204 ואילך). ומיהו מ"מ היתה כאן רשות לאבות עצמם על הארץ לנהוג בה כאילו כבר ניתנה להם והם הבעלים עלי', מחמת שיש הבטחה ודאית שעתידיה להנתן לישראל, וכלשון רש"י

(9) וראה עוד בזה בלקו"ש חט"ו ע' 101 הערה 16. רש"י.

(10) ולהעיר שגם לדעת ר"א בכ"ב שקנה אברהם ע"י הילוכו לארצה ולרחבה, הלא קנה רק מקום הילוכו ולא כל א"י.

נסיונות וקשיים, ועומדים בכל תוקף בדרך הנכונה, בונים את "בית ישראל" ומקימים בית יהודי לתפארת וכרצון השי"ת.

אך סדר הדברים הוא:

בתחילה צריך להיות "ויפגע במקום": לכאורה, מכיון שיעקב אבינו ידע שהוא צריך לנסוע לבית לבן אחי-אמו – היה עליו "להתכונן" ע"י לימוד שפת המקום ומנהגי והליכות המקום, להתלבש בלבושים של חרן וכו'. ותמורת זאת הדבר הראשון שעשה היה "ויפגע במקום" – תפילה!

כאשר אדם בונה בית חדש בישראל, יכול הוא לחשוב: עד עתה ישבתי ועסקתי בתפילה ובמצוות, אבל כעת הרי צריך לצאת ולהסתדר בעולם, וא"כ צריך ללמוד את דרכי העולם והנהגותיו – ומכאן "סימן לבנים" שלא! הדבר היחידי שצריכים להתעסק עמו כהכנה לירידה לעולם הוא: "ויפגע במקום" – עבודת התפילה.

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו": בעולם ישנם הרבה "חיות רעות", ואפילו שעוד לא הגיע לחרן עצמה, כיון שיצא מבאר שבע ונמצא על הדרך לחרן – כבר יש להשמר מאותם "חיות רעות". ולכן יש להקיף את הראש באבנים לשמירה מאותם חיות.

דלכאורה אינו מובן: אם פחד יעקב אבינו מחיות רעות, מדוע הגין רק על ראשו ולא על שאר גופו?

אלא שמכאן עוד "סימן לבנים": העסק בענייני העולם צריך להיות רק עם הידיים ושאר האיברים – אבל הראש צריך להשאר מוגן וקשור רק ללימוד התורה הקדושה והעסק בעבודת הבורא. וזהו הפירוש בפסוק (תהילים קכח, ב): "יגיע כפיך כי תאכל" – ולא ראשך! כי הראש צריך להשאר קשור אך ורק בתורה ויראת שמים.

וכאשר הראש נמצא במקום הנכון, אזי גם הידיים תהיינה באופן ד"שמאל דוחה וימין מקרבת" וגם הרגליים תהיינה רצות לדבר מצוה, וגם כל שאר האיברים יעשו רצון השם.

וההגנה על הראש היא דוקא מ"אבני המקום": כאשר האדם מתנהג כאבן דומם, ומתנהג באופן ד"אם לא שויתי ודוממתי" ו"נפשי כעפר לכל תהיה", כעבד פשוט המקבל עול אדונו, כאותה אבן שאינה יכולה לזוז ממקומה אם אין אחרים מזיזים אותה – כך צריכה להיות הנהגת האדם, באופן שכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו, ורק יעשה את רצון הקב"ה – שהוא יכול להזיז אותו.

והשכר על כל זה הוא: "והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלקים" – לא כסף וזהב, ואפילו לא אבנים מן העיר, דוקא אבנים פשוטות שמצא יעקב אבינו בדרך

דהלא כלל כללו רבותינו דלא עביד קוב"ה ניסא למגנא (ראה דרשות הר"ן דרוש ח הקדמה הא'), ובשלמא אם הקיפול הועיל ופעל שאכן "תהא נוחה כו" שפיר עשאו הקב"ה, אבל וכי בכדי לרמוז ליעקב על העתיד יעשה הקב"ה נס, הלא הודעת עתידות בלבד נעשית ע"י דיבור וכיו"ב (וכמסופר לעיל מיני בכתוב גבי אברהם), ואמאי יצטרך להיות נס, ודוקא נס רבתי כזה (שאינ לו שום אחיזה בטבע) "לקפל" כ"א"י תחת (ד' אמות של) יעקב⁸.

(כמה וכמה דורות לאח"ז). פירוש, דברי התו"ח הנ"ל ע"פ הרשב"ם שהי" בזה קנין המונע ערעור בעתיד אינם מסתברים ע"ד הפשט, דאין נראה שזה שידע יעקב שלשעה קיפל הקב"ה כו' פעל באופן טבעי שלא יערערו האומות כו' כו"ב דורות לאח"ז (ובפרט את"ל שכל זה הי' בחלום כדלקמן הערה 8) נוגם בנוגע להילוך אברהם בארץ כו' שבדברי הרשב"ם, ע"ד הפשט לא מסתבר לומר שע"ז נעשה נוחה ליכבש לבניו (ובפרט את"ל שא"א קנה אברהם א"י ע"י הילוכו זה – ראה לקמן ריש ס"ב), שלכן לא הביא רש"י דבר זה בפירושו עה"ת, כדלקמן בפנים ס"ב].

אב"ע עדיין אין בכל זה לתרץ אמאי לא הודיע הקב"ה העתידות ע"י דיבור, דלא ליעבד ניסא למגנא.

7) ראה מש"כ רש"י גופי' לך (טו, טז) כו"כ רמזים.

8) וכבר נתחבטו מפרשי רש"י (גו"א, משכיל לדוד, באר יצחק ועוד) ושקלו וטרו איך אפ"ל נס כזה (והביאור שרצו לתרץ אינם מתאימים לפשוטם של דברים (ע"ש), וכיון שלא נרמזו כלל בדברי רש"י, מוכח שיש לפרש דבריו כפשטותם. ואכ"מ.

בחוקוני עה"פ כתב שכל הדבר הי' בה"ם, אבל הלא כמדובר כמה פעמים לשון פירוש רש"י על התורה הוא לכל לראש כפשוטו (כמובן ל"בן חמש למקרא"), היינו שקיפל כפשוטו, ורק אמירת "שוכב עלי" הי' בחלום.

אמנם, כ"ז יתכן למאי דגרסינן בש"ס "כדי) שתהא נוחה ליכבש", היינו שהדבר נפעל ע"ז. אולם רש"י על התורה הביא הך דרשא שבש"ס בגירסא אחרת, וכתב "קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז ע"ז שתהא נוחה ליכבש לבניו", דמשמעו שרק רמז הקב"ה וגילה ליעקב דבר שיתרחש לאחר זמן, שכיבוש הארץ יהא נוח ביום שיהא, ולא שהדבר נפעל ע"י הקיפול. ויל"ע טובא מה ראה רש"י לגרוס כן, ובמאי קמיפלגי ב' האופנים בדרשת הכתוב.

ובדרך כלל אם משנה רש"י מגירסת הש"ס, הוא רק משום שבלימוד הפשט הפשוט עדיף כגירסתו, והכא לכאורה אדרבה, דוקא הדרשה שהעדיף רש"י לנקוט ולשנות מן הש"ס מוקשית יותר⁶,

זה שנוח ליכבש לבניו הוא מפני שע"ז קנה יעקב א"י, אבל (נוסף על המבואר להלן סוף הערה 6), מזה גופא שהודגש בש"ס וברש"י "נוחה ליכבש לבניו", מוכח שהוא ענין בפני עצמו. וראה יפה תואר (השלם) למדרש שם.

5) כ"ה בדפוס רש"י שלפנינו ובדפוס שני דרש"י*. אבל בדפוס ראשון דרש"י וכת"י רש"י שתח"י תיבות אלו איתא (ובכמה כתבי יד אכן אשכחן דגריס "כדי שתהא כו'". ראה לעיל הערה 3). ויעיני' אריכות הדברים במק"א גבי היכא דאשכחן גירסאות שונות שבדפוס רש"י, דדוקא הגירסא הדרושת ביאור להבנתה נותנים הדברים שהיא המקורית – ספר "כללי רש"י" פרק כ (וראה שם גם בענין דפוס ראשון ושני, מי מהם מעולה יותר).

6) ולכאורה הי' נראה לתרץ דשינה לפי שע"ד הפשט קשה לומר דמה ש"קיפל הקב"ה כו' תחתיו" (תחת יעקב) יפעל הפעולה ד"נוחה ליכבש לבניו

(* בצילום דפוס שני שתח"י, תיבות אלו מוקפות בסוגריים ומעל השורה הוגה "כדי").

יעקב "הארץ אשר אתה שוכב עלי' לך אתננה ולזרעך" (פרשתנו כח, יג) – "מאי רבותי' (וכי¹ ארבע אמות משכבו הבטיחו לתת לבניו², רש"י), אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו (כדי³) שתהא נוחה ליכבש לבניו" (כד' אמות של משכבו⁴, רש"י). ואף הכא משמע כוונת לשון הש"ס דהקיפול גרם שתהא הארץ נוחה ליכבש לישראל (ובפרט אי גרסינן כנ"ל – "כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו"), ויל"ע טובא גדר מעשה הקיפול תחתיו והיאך גרם שתהא נוחה ליכבש.

ויעויי' בתורת חיים על הש"ס שם שכתב להדיא דהכא הוא בגדר מעשה קנין אף לרבנן, וז"ל: "שתהא נוחה ליכבש לבניו, פירש רש"י ז"ל כארבע אמות, ועוד יש לפרש כי ההיא דאיתא בפרק המוכר פירות דיליף ר' אליעזר דהילוך קונה מדכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, וקאמר הש"ס ורבנן התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר לי' הכי כדי שיהא נוח לכבוש לבניו, ופירש רשב"ם ז"ל דהווי' להו כיורשין ולא כגזלגין ולא יהי' רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה למדת הדין, והכא נמי יש לפרש הכי דקנאה יעקב כששכב עלי', דקיימא לן הקונה

(1) כ"ה בהגהות הב"ח שם. וברא"ם פרשתנו כאן.
(2) ראה גם זהר פרשתנו (קנו, רע"א): וכי הוא אתר בלחודוי אבטח לי' קב"ה דהא ארבע אמן או חמשא הוו ולא יתיר.

(3) כ"ה בדקדוקי סופרים על אתר בשם "כל הכתבי יד" (וראה לקמן הערה 5). וראה לקמן בפנים בדיוק לשון הש"ס.

בית או שדה מחבירו והציע בהן מצעות ושכב עליהן קנה, כמ"ש בבית יוסף סימן קצ"ב, ולכך קפלה כל ארץ ישראל תחתיו כדי שיקנה בשכיבתו את כולה, שלא יהא מקום לקטרג ולומר שלא קנה בשכיבתו אלא מקצת, וכגון ארץ הכנעני לחוד ולא כל ארץ שבעה עובדי כוכבים ומזלות, והיינו דנקט הכא לישנא דנקט התם שתהא נוח ליכבש לבניו". וחזינן דשכיבת יעקב ודאי מעולה מהליכה סתם דלא קני, והוי קנין גמור. וראה בצרור המור על התורה גבי יעקב. ויעויי' גם בצפנת פענח להגאון מרגצ'וב עה"ת כאן.

ובאמת יש מקור מן המדרש (ב"ר עה"פ – פס"ט, ד) דמעשה שכיבה זה נתן בעלות ליעקב, דגריס התם (דלא כבש"ס "שתהא נוחה ליכבש לבניו", אלא) "קיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאינש דאמר מן תחות רישא דידך", והיינו שבוה מוחזקת הארץ בידו כדבר המונח תחת ראשו, וכמ"ש הרד"ל שם "שזה שתחת ראשו של אדם ודאי שלו, כן קיפלה תחת ראשו להחזיקה שהיא שלו", וראה עוד מש"כ ביפה תואר השלם.

אלא דהתו"ח כתב כן גם לגירסת הש"ס דהקיפול תחתיו הי' "כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו", שגם כוונת הש"ס היא למעשה קנין, ועפ"ז החידוש בש"ס על המדרש הוא דלא רק שיעקב עצמו קנה עי"ז בעלות על א"י ("מן תחות רישא דידך"), אלא אף עי"ז נפעל שתהא נוחה בדין ליכבש לבניו⁴.

(4) ובאמת בתו"ח משמע דמפרש דהיינו הך, כי

חרנה – הם יהיו "בית אלוקים". מכיון ש"וידר יעקב נדר", יעקב קישר אותם וחיברם עם רצון הקב"ה, ולכן הם נתעלו למעלה מעלה ונעשו בית אלוקים.

וכך, כאשר ישכיל האדם להתנהג בצורה כזו – ויראה אשר לא רק הסידור והחומש אשר בביתו יהיו קדושים ו"בית אלוקים" אלא גם כלי האכילה ושאר תשמישי הבית, והנהגתו גם בעת שאינו לומד ומתפלל, ואפילו בשעה שישן, אזי "זוה שער השמים" – הכל יהיה באמת ל"בית אלוקים" משכן קדוש לה' אלוקי ישראל.

מתי יש להקדים
נקבות לזכרים?

ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על
הגמלים

הקדים זכרים לנקבות, ועשו הקדים נקבות לזכרים
(לא, יו. רש"י)

יש לכאר שתי הנהגות אלו של יעקב ועשו
למעליותא, ובעבודת האדם לקונו:

הנה, זכר ונקבה - איש ואשה - מורים על
עבודת המוח ועבודת הלב. כי עיקר ענין המוחין
והלימוד התורה הוא בהאיש, וייחודה של האשה
לגבי האיש הוא בענין הרגש והמדות.

והנה, סדר הרצוי בכלל הוא ד"הוא ימשל בך"
- זכרים קודם לנקבות. והיינו, שהמוח ישלוט על
הלב (תניא פ"ב וכ"מ), דהמדות צריכות להיות
מונהגות ע"י השכל. כי רק כאשר המדות מונהגות
ע"י השכל, אזי חמדת הלב והנהגת האדם היא
כדבעי. ולכן, יעקב "הקדים זכרים לנקבות", כי
הסדר הרצוי הוא תחילה עבודת המוח וע"י בא
לעבודת הלב.

אמנם כאשר ישנם מניעות ועיכובים בעבודת
השם וצריך להתגבר עליהם, אזי לא די בעבודה
"מסודרת" וע"פ טעם ודעת, אלא זקוקים לעבודה
נעלית יותר, שלמעלה מהגבלת השכל. ועבודה
זו הוא ע"י הלב דווקא (ראה 'המשך' תרס"ו ע' ס
ואילך). ולכן "עשו הקדים נקבות לזכרים", כי
אדם שצריך להתגבר על נטיותיו ותאוותיו, בחינת
"עשו", אי אפשר לו להסתפק בעבודה שבמדידה
והגבלה ע"פ הסדר והטעם ודעת, אלא צ"ל עבודה
שלמעלה מסדר, ולמעלה ממדידה והגבלה.

(נ"פ לקושי שיחות ח"ל ע' 144 ואילך)

החיצוניות בשביל
הפנימיות

וירדף אחריו דרך שבעת ימים
(לא, כג)

בספר אור המאיר איתא בשם מורנו המגיד
ממעזריטש נ"ע, דמה שרדף לבן אחר יעקב אבינו,
הוא מפני שיעקב השאיר אחריו אותיות התורה
שעדיין לא ביררם והוציאם מלבן, ולזאת הוצרך
לבן לרדוף אחר יעקב - ליתן לו את האותיות
שנשארו אצלו. וזאת ע"י שניתוספה פרשה בתורה
- סיפור רדיפתו אחרי יעקב.

וחינן מהא, שיכול להיות ענין שבחיצוניות
ובפועל הרי-זה לגמרי היפך הקדושה, אמנם
בפנימיות הרי הכוונה בזה היא לשם שמים - כדי
להוסיף בקדושה.

ע"ד המבואר בספר תניא קדישא, שכאשר
יהודי עומד ומתפלל, ועומד לנגדו גוי ומבלבלו -
הרי-זה בכדי לעוררו שיוסיף ככוונת התפלה.

כלומר: גם הנכרי בעצמו, מצד שרשו (ששורשו
של כל דבר הוא בקדושה) הרי-הוא מרגיש
שצריך להוסיף דבר בקדושה; אלא שלהיותו
הצינור הממשיך ענין זה - הרי-זה מתבטא באופן
שמבלבלו מתפלתו. אמנם בפנימיות - הרי-זה רק
להוסיף את הכוונה.

ומכאן הוראה נפלאה בעבודת האדם לקונו:

גם כשישנם העלמות והסתרים על עבודת ה',
הנה האמת היא שדבר זה בפנימיות הוא טוב, ורק
בחיצוניותו הרי הוא נראה כדבר המעלים. וכאשר
האדם יודע שבפנימיות דבר זה טוב ובאופן כזה
עובר את עבודתו, ע"י נפעל שגם בגילוי יראה כך.

(נ"פ לקושי שיחות ח"א ע' 81)

הידושי סוגיות

בגדרי מעשי הבעלות של האבות בארץ

שקו"ט בדברי המפרשים גבי פלוגתת הש"ס בהילוך אברהם וגבי קיפול הארץ
תחת משכב יעקב / ביאור מחודש בשינוי רש"י מן הש"ס גבי בעלות יעקב

א

שקו"ט בדברי המפרשים גבי פלוגתת
הש"ס בהילוך אברהם וגבי קיפול הארץ
תחת משכב יעקב

גרסינן בבבא בתרא (ק, א) גבי קנין
קרקע ע"י ההחזקה בה: "תניא, הלך בה
לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דברי ר'
אליעזר, וחכמים אומרים אין הילוך מועיל
כלום עד שיחזיק [היינו מעשה שימוש
בפועל בקרקע], אמר ר' אלעזר מ"ט דר'
אליעזר, דכתיב [גבי אברהם (לך יג, יז)]
קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך
אתננה, ורבנן [היאך יבארו טעם הציווי
לאברהם], התם משום חביבותא דאברהם

הוא דקאמר ל"י הכי כדי שיהא נוח לכבוש
לפני בניו". ולפום ריהטא נראה לומר
דהליכת אברהם לא עשתה ולא כלום בדיני
ממונות, ובחביבותא תליא מילתא בלבד,
שההליכה רק מרמזת כאילו שהמקום
כבעלותו, ורשות לו לילך בכלו, אבל אין
ההליכה מעשה המועיל בדין. אבל יעויי
ברשב"ם על אתר, דמשמע דאף לרבנן יש
כאן איזה פעולה המקרבת את הבעלות
בדין, דכתב "כדי שיהא נוח כו", דהווי להו
כיורשין ולא כגזולנין ולא יהי רשות לשטן
לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין;
וזהו פירוש "כדי שיהא נוח כו", דאכן
ההליכה גרמה שיהא נוח לכובשה בדין.

ובחולין (צא, ב) אמרי' על הכתוב גבי